

ARVET EFTER BORGMÄSTAREN ANDERS TORFASTSSON

Per-Olof Snell

Anders Torfastsson var en av de mest betydande männen i Torneå under mitten av 1600-talet. Han anställdes i sin ungdom av rådmannen Nils Oravainen som han bistod i dennes handels- och sjöfartsverksamhet samtidigt som han var tullnär under 1650-talet och befallningsman 1655-1662 innan han utnämndes till borgmästare i Torneå. Torfastsson som 1647 gift sig med Oravainens dotter, med vilken han fick fyra barn, blev änking 1653. Han ingick 1656 ett nytt gifte med borgmästare Jöns Mickelssons dotter Karin. 1662 avträdde Torfastsson från kompanjonskapet med svärfadern och flyttade till eget boende samtidigt som han fick motta arvet efter första hustrun. Barnen från det första äktenskapet stannade kvar i morföräldrarnas hushåll och i Torfastssons nya familj föddes tre barn.

Efter Anders Torfastssons död den 3 februari 1676 försökte änkan Karin Jönsdotter undanhålla barnen från den första kullen från arvskiftet. Detta ledde till tvister som först drevs vid rådhusrätten i Torneå och i oktober 1676 flyttades över till Svea Hovrätt. Först efter Karin Jönsdotters död avslutades processen efter mer än fem års tvistande. Rättegångshandlingarna som omfattar närmare 200 sidor ger upplysningar om personer i 1600-talets Torneå och deras handelsrelationer samt visar hur ett förnämt hem var utrustat, hur en välbärgad borgare klädde sig och ger också en antydning om hur lappmarkshandlarnas stora förmögenheter skapades.¹

Anders Torfastsson far guldsmeden Torfast Abrahamsson bodde på 1590-talet i Umeå socken där han finns i Böle 1591-1596 och i Yttertäffle 1597-1600. Då bördsrätten till hemmanet i Yttertäffle 1601 inlöstes av kronan, för att läggas under Kungsladugården i Umeå, flyttade Torfast till hemgården Hellan som han delade med brodern Joen. Gården innehades i början av 1500-talet av deras farfar birkarlen Anders Joensson och hade 1577 övergått till deras far Abraham Andersson. Jonelagslängderna visar att Torfast Abrahamsson 1606 var änking men sedan gift om sig för att åter karaktäriseras som änking 1610. Anledningen till uppgiften om det nya civilståndet framgår när ting hålls i Piteå i augusti 1610. Den mångordiga lagtexten anger att Torfasts hustru haft ett förhållande med den gifte bonden Peder Mårtensson i Öjebyn utan att någon i byn känt till detta. När Torfast var i Luleå och sände bud till hustrun att ställa i ordning en båt och komma till Luleå varifrån han skulle vidare till Torneå gavs henne tillfälle att utan någon misstanke göra båten färdig och komma sin kos med sin horkarl. De fick god vind i åtta dagar och ingen hade sedan hört något om dem.²

Torfast Abrahamsson upptas i längden över Älvsborgs lösen 1613-1618 med ett hjonelag vilket visar att han åter är gift. Han redovisas fortfarande i Öjebyn i 1623-års boskapslängd när sonen Lars Abrahamsson inrättat sig som borgare i Piteå. Därefter flyttar Torfast till Torneå med barnen Abraham, Anders och Kerstin samt den nya hustrun Gertrud. Rullan över borgerskapet i Torneå 1627 upptar *Torfast gullsmid utgammal*. Därefter förekommer han på grund av åldern inte mer i mantalslängden. Hustru Gertrud kommer 1637 in i längden och följs 1639 av Torfasts Kerstin som året därpå benämns Kerstin Torfastsdotter.³ 1642 efterträds hon av borgaren *vällärde* Anders Torfastsson som i skrivelser till Bergskollegium

---

¹ RA, Svea Hovrätt, Huvudserien EVIa 2aa, 308, akt 20,1676.

² RA, Landskapshandlingar Västerbotten, 1610:16, Fol. 48.

³ Hustru Gertrud upptas i borgarlängden 1637 med 2 personer då maken synes ha avlidit. Boskapslängden upptar 1 häst och 2 kor för Gertrud änka som 1640 följs av Kerstin Torfastsdotter som har samma kreatursbesättning. Möjligen har sönerna studerat i Piteå skola på 1630-talet.

1644, tillsammans med borgarna Peder Pedersson, Peder Andersson, Peder Olofsson Näbb och Jacob Pfund, anhöll att få inrätta ett järnbruk i Övertorneå.⁴ Anders Torfastsson ingick dock inte bland de som 1646 anlade bruket utan gifte sig året därpå med Nils Oravainens dotter och redovisas därefter i svärfaderns hushåll. När Anders Torfastsson med sin nya familj 1662 skildes från Oravainens hushåll fick han som arv efter sin första hustru ett rundligt bistånd till sin nya bosättning. Ett av svärfadern upprättat inventarium specificerar vad Torfastsson fick efter hustrun utan krav på motprestation. Listan upptar diverse silveralster, hudar och skinn, torr fisk, kontanta pengar och utestående fordringar på drygt 6200 daler, halvdelen av en ny skuta, en stor gård svärfadern köpt av Peder Olofsson, laxfisket i Suensaari och Tåla kolken, Närä Nils gärde och andra ängar i Mattila, allehanda kramvaror, sängkläder, koppar, mässing, malm, tennfat och tallrikar samt köksutrustning och annat gods som till en förnäm gårds husbehov behövs.

Kvar hos morföräldrarna bodde barnen i den första kullen: sonen Nils som senare kom att överta morfaderns gård i Vojakkala, döttrarna Karin som först gifte sig med Hans Hansson Koure och efter hans död med Henrik Nilsson Karinen, Margareta som gifte sig med Mickel Jönsson och efter hans död med Anund Isacsson Curtelius samt Gertrud som gifte sig med Henrik Hansson Koure och efter hans död med Carl Larsson Björkman. Barnen i Anders Torfastssons andra kull var Johan som gifte sig med Helena Nyman, Anders som gifte sig med Ingrid Tåhman och Malin som gifte sig med Samuel Isacsson.

Såväl svärfadern Nils Oravainen som barnen från första kullen hade vid ett flertal tillfällen utan att lyckas försökt förmå Anders Torfastsson att upprätta en laglig avvitrning av modernearvet. I rättsakten konstateras att svärfadern igenom enfaldighet, och barnen genom ungdomlig vördnad, låtit Torfastssons varjehanda undanböjanden och uppskov bero, med tanke på hans stora flit och aktsamhet om husets dagliga förkovring och förmering. När Anders Torfastsson avled den 3 februari 1676 efter en tids sjukdom vistades sonen Nils och makarna till döttrarna i första kullen i Lappmarken där de drev handel. Änkan passade då på att själv inventera dödsboet då hon ansåg att barnen var omyndiga. Hon såg också till att ett förment testamente upprättades av maken på dödsbädden.

Vid återkomsten från Lappmarken anmärkte barnen ur den första kullen på inventeringen där flera poster hade utelämnats, bland annat ett antal silverbägare, pengar från höstens försäljning i Stockholm, av 1000 alnar rysslärf som köpts året innan hade bara 175 alnar upptagits, åkrar, ängar och fiskevatten var inte heller medtagna. De krävde därför att allt som uttagits ur boet skulle återföras varefter ett lagligt inventarium av sterbhusets hela förmåga skulle göras. De skulle därefter först få sitt modernearv varefter de *pro rata* skulle ärva fadern med barnen av senare kullen sedan änkans laga rätt blivit avdragen. Änkan Karin Jönsdotter motsatte sig kraven hänvisande till ett testamente upprättat när Torfastsson låg på sin dödsbädd som angav att barnen av första kullen redan fått sitt modersarv. Detta förmenta testamentet underkändes dock av rätten *pro illegittimo* och *in officio* då det saknade underskrift av Torfastsson och aldrig införts i stadens dombok, det hade vidare utformats när han inte varit vid fulla krafter - *impotentiam testatoris* - samt skrivits och bevittnats av en Karin Jönsdotter närstående nämligen hennes morbror Erik Grelsson.

Inventariet av sterbhuset som upprättades av borgmästaren Peder Johansson i Torneå den 30 mars 1676 visar att Anders Torfastsson varit välbärgad. Nedan upptas några poster i det vidlyftiga materialet.

---

⁴ RA, Bergskollegie arkiv, Brev och suppliker, Huvudserie EIV:II, Inkommande brev 1644, fol. 17-19.

- **Silver.** Ett stort antal förgyllda kannor, skålar, kåsor, remmare, skedar, bälten, knappar med mera med en sammanlagd silvervikt av mer än 1000 lod eller 13 kg.
- **Tenn.** 57 fat vägande 5 lispund 16 skålpund, 24 tallrikar vägande 1 lispund samt diverse ljusstakar, stop, askar med mera.
- **Koppar.** Kittlar, brännvinspannor med mera vägande 11 lispund och 18 skålpund.
- **Kramvaror.** Stora mängder tyger i rött, grönt, blått, gult och svart, bland annat 442 alnar vadmal, 381 alnar hursti, 175 alnar rysslärft, samt i andra tygsorter som lin, fris, rysslärft, rysskläde, dusinkin (grovt engelskt kläde), saje (finare ylletyg), fris (grov ylleväv), pjuck (ylletyg) och fyrlou.
- **Skinvaror.** 340 renhudar, 182 lappskor och handskar, 35 lappstövlar, 12 lapplaukor, 44 ranor, 153 renbällingar, fårskinn, sälskinn, utterskinn med mera.
- **Gångkläder.** Jackor med foder av rävbällingar och rävsbällingar med silverknappar, röda ylletröjor med tennknappar, svart polemitjacka, byxor i sammet, svart polemit och mörkbrunt kläde, svart klädkappa med plyshuppslag, mörkgrå klädeskappa, skinnröja, grå halvsidenkofta, röda *sträflingar* med silveraloner, bröstduk med svansskinn, bäverskinnsmössa, rysspäls med brunt skuttyg, hattar, kalotter med mera.
- **Nät i Siälön och staden.** 36 laxmockor, 28 stadningsnät, 2 lispund 10 skålpund lax, taimen och notgarn, 22 laxnät till Svänsar, 4 laxpotkor, 16 lanor, 16 nät till lanarmar, 5 smånät med mera.
- **Böcker.** Lagbok, receptbok, *Dictionarium* [på latin och svenska], ny kladda oskriven, Paradislustgård, 5 små böcker lämnande till barnen att läsa uti, Biblia svensk *in quarto*, brevtaska med några skrifter.
- **Boskap.** 4 hästar, 11 kor, 4 kvigor, 4 kalvar, 2 getter.
- **Gården.** En strandstuga med kammare, spjäll, skorsten, lås och fönster. En mellanstuga och bagarstuga med kammare uti farstugan, dörr, lås, skorsten, spjäll och fönster, med stor järngryta inunder uti bagarstugan. En badstuga. Ett fähus med skulle. Ett stall med skulle. Ett brygghus med brännvinspanna under. En portbyggningen med en nattstuga utan golv, tre bodar under och en saltbod. En stor ny bod i stranden, en dito mindre, en dito gammal, tre trebördings håpar, två tvåbördings dito, en skutesping.
- **Gatgården.** Två gamla hölador med fähus, lås och dörr. En maltbadstuga med förstuga, lås och dörr för. Plank omkring gården. En humlegård vid staketet.
- **Hus vid skären.** Ny bod i Siälön. Två bodar under tak i *Koivukylä* [torde avse Koivuluoto]. En gammal dito. Ett stort stekarhus. Ett litet dito.
- **Torr fisk.** 140 lispund uti *sait* [saita=sej] och gäddor.

Ett extrakt ur Anders Torfastssons huvudbok listar utestående fordringar på personer i Torne, Kalix och Kemi socknar. Fordringarna uppgår till närmare 20000 daler. Inventariet uppges dock sakna uppgifter om vissa fordringar, ängar och fiskevatten tills en vidare likvidation och översyn av alla sterbhusets dokument har gjorts.

Efter mer än fem års tvistande slutade processen i en uppmaning att till sterbhuset återföra alla objekt som tidigare bortförts varefter en ny räkning skulle göras och behållningen delas lika mellan barnen av första och senare kullen. Om parterna inte skulle kunna komma överens om värderingen och delningen uppmanade riksrådet Knut Kurck landshövdingen i Västerbotten att förordna några oväldiga män som inte tidigare deltagit i processen för att lösa eventuella tvister.